

УДК 81-115:81'373.612.2:[159.95(410.1+477)]

Бородійчук Н. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

**ВІДОБРАЖЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ
КРИЗЬ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВНО-ПОЕТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ
(на матеріалі віршованих текстів П. Б. Шеллі
та їхніх українських перекладів О. М. Мокровольського)**

У статті обґрунтовано необхідність зіставних досліджень мов у руслі когнітивної наукової парадигми. Продемонстровано рух наукової думки щодо вивчення питання архетипів як елементів колективного несвідомого в лінгвістичному аспекті. Узагальнено словникові відомості про символіку стихії повітря, що сформувалася у середовищі давніх культур. Розкрито національну специфіку мовного вияву архетипів-першостихій, зокрема архетипу ПОВІТРЯ, у віршованих текстах П. Б. Шеллі та їхніх українських перекладах О. М. Мокровольського.

Ключові слова: архетип, колективне несвідоме, символ, архетип ПОВІТЯ, зіставна лінгвістика, когнітивна парадигма, віршований текст.

Зосередження на ментальному аспекті мови, що, як зазначає О. С. Кубрякова, стало поштовхом для розвитку когнітивної лінгвістики [10, с. 54], передбачає розуміння мови як частини духовного світу кожного мовця, пов'язаної “з усією ментальною діяльністю індивіда та колективною свідомістю народу” [5, с. 8]. О. О. Селіванова акцентує увагу на спрямуванні когнітивної наукової парадигми “на вивчення мови як засобу отримання, зберігання, обробки, переробки й використання знань” і одним із її векторів визначає “з'ясування специфіки категоризації та концептуалізації світу дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду” певною мовою [14, с. 32–33].

Необхідність зіставних досліджень у руслі когнітивної парадигми зумовлена тим, що “кожна мова по-своєму (своїм способом) кодує (концептуалізує й категоризує) дійсність” [9, с. 86]. М. П. Кочерган причиною цього називає неоднаковий спосіб життя народів – носіїв мов, їхній темперамент, склад мислення, рівень культури тощо, а тому “своєрідність дискретизації світу відображає неоднаковий спосіб його пізнання” [9, с. 296–298].

Однак, існують екстралінгвальні чинники, які демонструють подібні явища навіть у неблизькоспоріднених мовах. Йдеться, зокрема, про словесний вияв архетипів як елементів колективного позасвідомого (Л. І. Белехова, В. Л. Бурова, А. С. Слухай, Т. В. Топорова). Особлива увага приділяється вербалізації архетипів-першостихій (В. О. Агєєва, Н. В. Чендей, О. О. Борискіна), адже людина споконвіку живе в середовищі природних стихій – Води, Вогню, Землі, Повітря – зазнає їхнього впливу і відповідно на нього реагує. Стихія є подразником, що викликає емоційну реакцію, тобто має відображення у психічній сфері людини і, як наслідок, у мові та культурі.

Л. І. Белехова говорить про емоційний досвід людства як про джерело формування архетипів – елементів колективного позасвідомого, на які звернули увагу ще античні філософи, проте власне поняття “архетип” було введено у науковий простір швейцарським психоаналітиком К. Юнгом у 20-х рр. ХХ ст. і висвітлене з позицій психології [2]. За його концепцією, структура психіки людини включає: Его, яке є центром свідомості та самосвідомості; індивідуальне несвідоме, що “складається із забутого або витісненого особистого досвіду, слідів зовнішніх і внутрішніх подразників, які ніколи не досягали свідомості, психічних змістів, які є несумісними зі

свідомою установкою і виявляються морально, естетично й інтелектуально недопустимими, потенційних функцій даної конкретної душі або особистості, які не отримали свідомого розвитку” [6, с. 172]; колективне несвідоме – шар психіки, глибший за рівень індивідуального несвідомого, спільний для всіх людей як результат історії людства, який “не накопичується особистим досвідом, а успадковується всіма представниками людства, незалежно від етнічної, культурної тощо приналежності” [1, с. 16].

Як зауважує О. Донченко, “колективне несвідоме складається з успадкованих інстинктів і форм відчуття, сприйняття і розуміння, які ніколи не усвідомлювались індивідом і не були затребуваними ним протягом життя, але які є характерною рисою для цілої групи – будь-то родина, нація, раса або людство” [6, с. 173].

Колективне несвідоме людства ретранслюється у формі архетипів, які є позачасовими носіями соціокультурного буття людини, вертикальними інформаційно-енергетичними структурами, що “пронизують історичний процес від найдавніших часів до сучасності ... передаються із покоління в покоління, забезпечуючи збереження духовної традиції” [7].

Л. І. Белехова уточнює та розмежує поняття психологічного архетипу, культурного архетипу та архетипного словесного образу. Так, на думку дослідниці, психологічний архетип є проявом колективного позасвідомого, емоційним слідом, залишеним у генетичній пам'яті людства завдяки його емоційному досвіду, коли культурний архетип – “код загальнолюдської культури”, що є “результатом культурно-історичного досвіду, закріпленого у колективній свідомості людства через мотиви і сюжети, образи і символи, закарбовані у міфах і фольклорі різних мовних спільнот” [2, с. 9].

Разом із цим дослідниця виділяє серед культурних архетипів універсальні та етнокультурні. “Зберігаючи та репродукуючи колективний досвід культурогенези, універсальні культурні архетипи забезпечують наступність та єдність загальнокультурного розвитку. Етнокультурні архетипи є константами національної духовності, що виражають та закріплюють основоположні властивості етносу як культурної цілісності. У кожній національній культурі домінують свої етнокультурні архетипи, які суттєво визначають особливості світогляду, характеру художньої творчості та історичної долі народу” [2, с. 10].

Архетипний словесний образ визначається Л. І. Белеховою як художня категорія поетичного тексту, що являє собою словесний прояв колективного позасвідомого – міфи, легенди, казки, поезія, тобто культурні форми, в яких відбувається трансформація архетипу в теми, сюжети, символи. Вона наголошує на тому, що “не слід плутати поняття архетипу як колективного позасвідомого та архетипного образу як усвідомленого втілення імплікаційних ознак архетипу у творенні текстового конструкту” [2, с. 8-9].

Як зазначає Н. Лисенко, прадавні архетипні символи зазнають модифікацій, потрапляючи на національний ґрунт, що відображується в міфології, фольклорі тощо того чи іншого народу, таким чином виникають національні архетипні символи. Разом із тим у художніх текстах з'являються авторські трансформації архетипних символів [12]. Виникає національна символіка з архетипними коренями, яку потрібно відрізнити від традиційної народно-поетичної символіки, яка не несе в собі загальнолюдських смислів, а є актуальною лише для певного етносу. Клас же архетипних символів, про який говорить Ф. Уїлрайт, включає в себе символи, які несуть однакові або подібні значення для більшості, якщо не для всього людства [20, с. 98].

Ф. Уїлрайт розглядає символ як продовження і фіксацію метафоричної діяльності, стверджуючи, що перетворення метафори на символ є природною фазою цього процесу [20, с. 108]. Спираючись на міркування О. Б. Старовойтенко, яка говорить про здатність символів співвідносити та об'єднувати між собою не лише елементи свідомості, а також елементи позасвідомого [17, с. 85], та О. Донченко, яка стверджує, що “символ завжди розімкнений у два боки – у світ реалій і у світ неусвідомлених архетипових переживань” [6, с. 175], можна визначити архетипний символ як глибоку метафору, корені якої сягають архетипів, через що вона наповнюється загальновидовим для всіх людей близьким і зрозумілим змістом.

Таким чином, архетипний словесний образ бачимо як глибоку метафору, яка набула своєї образності шляхом реалізації конкретного значення архетипу залежно від контексту, в який він потрапляє. Цей контекст в межах цього дослідження породжений у середовищі різних етносів – англійського та українського, що і зумовлює можливу різницю в значеннях архетипних символів у культурах цих двох народів.

Метою статті є розкриття когнітивних механізмів відображення англійської ментальності кризь призму української мовно-поетичної свідомості.

У руслі сучасних тенденцій перекладознавчої науки, яка нині розглядає переклад як явище “культурного трансфера”, переклад витлумачується як самостійний твір національної літератури, а не як чужорідний текст в інонаціональному оточенні, адже основним для розуміння перекладеного тексту є його функціонування у новому культурному середовищі [8, с. 11]. Ми розуміємо переклад художнього твору як автономний, а не тотожний оригіналу текст. При цьому ключову роль в інтерпретації символів архетипів-першостихій відіграє культурний аспект, адже, як зазначає В. О. Агєєва, “мовні картини світу, існуючи в різних ієрархічно підпорядкованих сферах людської свідомості, є варіаціями єдиного простору. Єдність відмінностей – ось та діалектична формула, якій підпорядковуються мовні картини світу націй і народностей та співвідношення полів мовної свідомості самих мовців” [1, с. 47–48].

У словнику символів Х. Е. Керлота знаходимо розподіл буття на чотири стихії-першоелементи, три з яких відповідають трьом станам матерії, а четвертий є елементом-посередником, що здійснює через них трансформацію матерії: земля – тверді тіла, вода – рідини, повітря – гази та вогонь, що є температурою, яка трансформує матерію, – це фундаментальні форми матеріального існування, а також духовного життя [11, с. 494]. Чотири стихії є джерелом порядку та стабільності світу [11, с. 239].

Як зазначає Х. Е. Керлот, в більшості космогонічних вірувань первинним елементом є повітря, при конденсації якого виникає полум'я, з якого породжуються всі форми життя. Серед чотирьох стихій повітря і вогонь розглядаються як активні, а вода та земля – пасивні. Розуміння суті повітря пов'язане з ідеями творчого подиху життя, звідки дар мовлення; буревійного вітру, що в багатьох міфологіях пов'язаний з ідеєю творення; та космічного простору як середовища, де виникає та розвивається життя. Символізм повітря узагальнює світло, політ, легкість, а також запах та смак [11, с. 121].

У словнику символів Дж. Тресіддера зазначається, що повітря символізує духовне життя, свободу, чистоту [19]. Як бачимо, архетипи СВІТЛО та ПОВІТРЯ мають тісну взаємодію, реалізуючи свої значення у сфері духовності.

Повітря має спільний символізм із вітром та подихом, які легше зображувати митцям [19], що пояснює більшу частоту використання метафор вітру та подиху, ніж власне повітря, у поезіях П. Б. Шеллі.

У словнику символів Х. Е. Керлота вітер є повітрям в його активному, рухомому аспекті і вважається первинною стихією через його зв'язок із творчим подихом. На вершині своєї активності вітер дає початок буревію, що є поєднанням чотирьох стихій, тому має здатність до запліднення і відроджувальної дії [11, с. 111]. Дж. Тресіддер додає, що вітер є поетичним образом оживлого духу, дію якого можна відчуті і побачити, проте сам він лишається невидимим. Також вітри є силами, що керують напрямками космосу. В більш узагальненому сенсі вітер є символом змін, нестійності й ефемерності [19].

У творах П. Б. Шеллі знаходимо реалізацію архетипу ПОВІТРЯ у більшості згаданих значень, однак ми звернули увагу і на те, що поет надає стихії своїх особливих значень. Вербалізація архетипу ПОВІТРЯ відбувається в таких лексемах англійської мови: *air, wind, breeze, breath, blow, windless, spirit*; перекладач використав такі лексеми: *вітер, вітерець, подих, безвітрий, дух*. Як бачимо, архетип ПОВІТРЯ має більш багату вербалізацію в англійській мові. Варто зауважити, що в україномовних текстах не було використано лексему *повітря*, що є прямим відповідником слову *air*.

1. ПОВІТРЯ – ЖИТТЯ. Ідея зародження життя як єднання чоловічого начала повітря та жіночого начала землі чітко простежується в рядках: *Too happy Earth! over thy face shall creep / The wakening vernal airs, until thou, leaping / From unremembered dreams, shalt ... see / No death divide thy immortality* [24, р. 227], досить вільний переклад яких ще глибше відображає життєдайність цієї єдності: *Щаслива Земле! Хай-но на ріллю / Вітри весняні злинуть – скочить хто то, / Життям п'янилим сповнившись ущерть, / І вздрить: безсмертя не урвала смерть?* [22, с. 79]. Варто звернути увагу на те, що і в оригіналі *No death divide thy immortality*, і в перекладі *безсмертя не урвала смерть* життя як наслідок єднання архетипів-першостихій ПОВІТРЯ і ЗЕМЛЯ є безсмертям, що властиве і самим стихіям.

Розуміння повітря як життя містить декілька значень, що зумовлено різними аспектами власне життя, тому знаходимо різні відтінки значень: 1) породження життя; 2) рушій життя; 3) повнота життя (життєва снага, життєрадісність). Ці значення тісно взаємодіють між собою як у межах однієї мови, так і переливаються одне в одне під час перекладу. Варто зауважити, що значення життєрадісності пов'язане із шеллівськими метафорами співи та музики.

У рядкові *at that sweet time when winds are wooing* [23, р. 69] поет використав лексему *woo*, що більше стосується породження життя, адже вітер постає в образі залицяльника – чітко простежується чоловіче начало першостихії, тобто має еротичний відтінок, коли в перекладі *A вітер надавав життя розгін* [22, с. 39] бачимо вітер як рушій життя, проте ми не можемо сказати, що ці значення суперечать одне одному, навпаки, породження нового життя є основою плину і неперервності життя загалом.

У поезіях П. Б. Шеллі зустрічаємо образ вітру, що є мандрівником, бешкетником і життєлюбом. Таким він є і в попередньому прикладі, і в рядкові *And evening's breath, wandering here and there* [24, р. 223], де використано лексему *breath*, яка дослівно відтворена в перекладі *І вечоровий подих мандрівний* [22, с. 73] – лексема *подих*. Мандри – це рух, тобто *breath, wandering here and there / вечоровий подих мандрівний* є реалізацією архетипу ПОВІТРЯ як стихії рухомої, активної, дієвої.

У рядку *River ... Breathes its swift vapours to the circling air* [23, р. 75] використано словосполучення *circling air*, тобто знову повітря є рухомим, до того ж циклічно. У перекладі ж *Ріку, / що ... Для гри вітрам дарує туманець* [22, с. 42] для відтворення словосполучення *circling air* використано слова *Для гри вітрам*, що додають значення життєрадісності. Варто також звернути увагу на поетичний переклад лексеми *Breathes*,

адже перекладач використав лексему *дарує*, тобто у процесі перекладу реалізується значення архетипу ПОВІТРЯ як життєдайного подиху. Загалом даний рядок виявляє єднання архетипів ПОВІТРЯ та ВОДА у значенні життя як зародження його, так і руху.

У рядках *The living breath Is fresh behind, / As with dews and sunrise fed, / Comes the laughing morning wind* [24, р. 226] використано словосполучення *living breath* та *laughing wind*, тобто значення життя як жвавості і життєрадісності реалізується за допомогою епітетів *living* і *laughing*, проте в перекладі *Вітерець, напоєний росою / І світанковою красою, / Летить, сміється, надима / Вітрило наше легкома* [22, с. 77] має відповідник лише для лексеми *laughing* – *сміється*, що відбулося через те, що перекладач згорнув лексеми *breath* і *wind* в одну – *вітерець* (це властивість українських демінутивів, які в англійській мові передаються лексико-семантичними засобами), тому в україномовному тексті переважає значення життєрадісності, однак значення жвавості як сповненості силами скомпенсовано в перекладі словами *вітерець надима вітрило наше легкома*. Більш того, тут вітер також набуває значення рушія життя та ще і надає напрямок останньому. Звернемо увагу і на те, що в даному уривку відбувається реалізація не тільки архетипу ПОВІТРЯ, а також архетипів ВОДА та СОНЦЕ / СВІТЛО. Архетип ВОДА знаходить своє відображення у словах *with dews fed*, а в українському варіанті ще глибша його вербалізація – *напоєний росою*. Реалізацію архетипу СОНЦЕ / СВІТЛО бачимо в лексемі *sunrise*, що в перекладі має відповідник *світанковою*. Однак, важливо, що і в оригіналі, і в перекладі ці архетипи-першостихії реалізуються не окремо, а у взаємодії – вітер, напоєний водою і світлом, а значить, саме ця єдність породжує його життєву енергію.

2. ПОВІТРЯ – єдність ЗНИЩЕННЯ і ТВОРЕННЯ. В “Оді Західному Вітрові” П. Б. Шеллі створює образ вітру, що є руйнівною силою, проте силою, що є рушієм життєвого плину.

У рядках *Wild Spirit, which art moving everywhere; / Destroyer and preserver; hear, oh hear!* [23, р. 177] на позначення вітру використано словосполучення *Wild Spirit* та лексеми *destroyer, preserver*, тобто архетип ПОВІТРЯ набуває значення оживлого духу, який і нищить, і зберігає – таке єднання і є життєвим плином. Звернемо увагу, що в перекладі *О духу, суцїй в падолах і висях, / Руйнівнику й хранителю, озвися!* [22, с. 50] для опису вітру використано лексему *суцїй*, що виражає буття як таке, коли в англійськомовному тексті вжито лексему *moving*, в якій відображено рухому суть буття стихії. Також переклад не містить відповідника епітету *wild*, що також змінює смислову та емоційну наповненість рядка, бо зменшується відчуття шаленості, нестримності стихії.

Полярність архетипу ПОВІТРЯ добре видно в уривку *O thou, / Who chariotest to their dark wintry bed / The winged seeds, where they lie cold and low, / Each like a corpse within its grave, until / Thine azure sister of the Spring shall blow / Her clarion o'er the dreaming earth, and fill / (Driving sweet buds like flocks to feed in air) / With living hues and odours plain and hill* [23, р. 176], де бачимо вітер, який кладе насіння в холодну землю, та вітер, що є подихом весни, – *thine azure sister of the Spring shall blow*, життєдайним для цього насіння, проте ці два вітри є братом та сестрою. У перекладі *О ти, хто простір рвати / Легкої колісницї має хист, / Хто в мерзлу постіль сім'я це крилате / Кладе на зиму, нібито в труну, / Щоб, як сестра, дівча лазурношає, / Заграє на сонїлку весняну, / Скрїзь пахощі та барви розлилися, / Бруньок отари встали після сну* [22, с. 49–50] немає відповідника словам *Driving sweet buds like flocks to feed in air*, в яких бачимо повітря як живильну силу. Проте, звернемо увагу на те, що в обох варіантах життєдайний подих весни породжує музику (*Thine azure sister of the Spring*

shall blow / Her clarion o'er the dreaming earth – Щоб, як сестра, дівча лазурношате, / Заграє на сопілку весняну), яка будить землю до життя, що виявляється в кольорах та запахах (*fill with living hues and odours plain and hill – скрізь пахощі та барви розлилися*), а останні розливаються також і у повітрі, тому асоціюються з ним, отже, запах також можна вважати вербальним образом архетипу ПОВІТРЯ. Також звертає увагу те, що перекладач до лексеми *blow*, в якій прямо реалізується архетип ПОВІТРЯ, дібрав відповідником лексему *заграє*, де повітря єднається з музикою.

3. ПОВІТРЯ – МУЗИКА. Повітря породжує життєдайну музику, однак у поезіях П. Б. Шеллі музика, звук, пісня, породжені вітром, мають й інші значеннєві та емоційні відтінки. Наприклад, у тій же “Оді Західному Вітру” є рядки *Thou dirge / Of the dying year* [23, р. 177], де вітер є символом не життя, а смерті, що без втрат відображено і в перекладі *О ти, жалобний співе для вмерлих / Старого року* [22, с. 50].

Також музика і спів вітру походять із його життєрадісності та розбишацтва. В рядках *List, my dear fellow, the breeze blows fair; / How It scatters Dominic's long black hair. / Singing of us* [24, р. 226] вітер постає в образі веселуна-бешкетника, що співає. Звернемо увагу на те, що в перекладі *Он вітер Домініковим слухняним / Як чубом грає! Чуєш, любий друже, / Як він ширяє, як співає дужо* [22, с. 76] не відтворено епітет вітру *fair*, в якому відбувається єднання архетипів ПОВІТРЯ та СВІТЛО.

У рядку *Whilst all the winds with melody are ringing* [24, р. 93] значення музики чітко бачимо в словах *with melody are ringing*, проте в перекладі *І голоси бринять усіх вітрів* [22, с. 84] вжито словосполучення *голоси бринять*, тому значення музики тут послаблене.

Як узагальнення, відзначимо, що архетип ПОВІТРЯ в обох мовах набуває значення життя: 1) як породжувальної сили, особливо в поєднанні з архетипом ЗЕМЛЯ; 2) як рушія життя, часто у синтезі з архетипом ВОДА; 3) як життєвої енергії, прояв якої асоціюється зі сферою музики. Разом з тим архетип ПОВІТРЯ, будучи архетипом психологічним, виявляє свою амбівалентність, реалізуючись у значеннях знищення і творення, що відображає глибинну суть архетипу-першостихії як однієї з основ циклічного плину життя і рівноваги.

У перспективі плануємо дослідити лінгвокогнітивні механізми творення архетипних метафор в англо- та україномовних віршованих текстах першої пол. ХІХ ст. задля виявлення характерних для епохи Романтизму національних особливостей словесного вияву архетипів.

Л і т е р а т у р а :

1. Агеева В. О. Архетипна і стереотипна символіка вогню в англійській та українській мовах : дис. ... канд. філ. наук : 10.02.17 / Вікторія Олександрівна Агеева. – К., 2014. – 229 с.
2. Белехова Л. І. Архетип, архетипний смисл, архетипний образ у лінгвокогнітивному висвітленні (на матеріалі віршованих текстів американської поезії) / Л. І. Белехова. // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – 2015. – № 3. – С. 6–16.
3. Борискина О. О. Языковая категоризация первостихий воздуха, огня, воды и земли (на материале русского и английского языков) : дис. ... канд. фил. наук : 10.02.19 / Ольга Олеговна Борискина. – Воронеж, 1999. – 199 с.
4. Бурова В. Л. Когнитивный аспект мифа в составе художественного текста (на материале англоязычных художественных текстов) : автореф. дис. ... канд. фил. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Варвара Львовна Бурова. – М., 2000. – 26 с.
5. Гудавичюс А. Й. Когнитивизм и сопоставительная семасиология / А. Й. Гудавичюс // Проблемы зівставної семантики. – 2001. – № 5. – С. 8–11.
6. Донченко О. А. Архетипи – спільне у нашому житті (розпізнавання архетипів як шлях до унікальності) / О. А. Донченко // Психологія особистості. – 2011. – № 1 (2). – С. 170–181.

7. Ковтун Н. М. Архетип як історико-філософський феномен [Електронний ресурс] / Н. М. Ковтун // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2007. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/1276/1/62.pdf>.
8. Коломієць Л. В. Концептуально-методичні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії): монографія / Лада Володимирівна Коломієць. – К. : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2004. – 522 с.
9. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : підручник / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2006. – 424 с.
10. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. – М. : Филол. ф-т. МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
11. Кэрлот Х. Словарь символов. Мифология. Магия. Психоанализ / Хуан Эдуардо Кэрлот. – М. : “REFL-book”, 1994. – 608 с.
12. Лисенко Н. О. Архетип світового дерева в ідіостилі Т. Осъмачки [Електронний ресурс] / Н. О. Лисенко // Вісник ХНУ. – 2009. – Режим доступу : <http://dspace.nuph.edu.ua/handle/123456789/1779>.
13. Рольгайзер А. А. Объективация архетипических ментальных образований в русском и французском языках (на применере слов ‘звезда’ и ‘étoile’) : дис. ... канд. фил. наук : 10.02.20 / Рольгайзер Анастасия Александровна. – Кемерово, 2015. – 196 с.
14. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрямки та проблеми : підручник / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
15. Слухай А. С. Етнічний міф в образних парадигмах давньоанглійських епіко-міфологічних текстів : дис. ... канд. філ. наук : 10.02.04 / Анастасія Сергіївна Слухай. – К., 2011. – 254 с.
16. Слухай (Молотаєва) Н. В. Міфопоетичні архетипи східних слов'ян у зіставному аспекті / Н. В. Слухай (Молотаєва) // Проблеми зіставної семантики : зб. ст. – К. : КДЛУ, 1999. – С. 16–18.
17. Старовойтенко Е. Б. Потенциал слова в индивидуальной жизни / Е. Б. Старовойтенко // Мир психологи. – 2008. – № 2. – С. 80–93.
18. Топорова Т. В. Отражение архетипов начала и конца в древнегерманской культурной традиции / Т. В. Топорова // Литературный язык и культурная традиция / отв. ред. Н. И. Семенюк, В. Я. Порхомовский. – М. : Стелла, 1994. – С. 200–216.
19. Тресиддер Дж. Словарь символов [Электронный ресурс] / Джек Тресиддер. – 1999. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/JekTresidder/index.php.
20. Уилрайт Ф. Метафора и реальность / Ф. Уилрайт // Теория метафоры : сборник. – М. : Прогресс, 1990. – С. 82–110.
21. Чендей Н. В. Поетико-когнітивний потенціал метафор стихій в англійській та українській мовах : дис. ... канд. філ. наук : 10.02.17 / Чендей Наталія Василівна – Ужгород, 2009. – 212 с.
22. Шеллі П. Б. Поезії / Персі Біші Шеллі ; [пер. з англ. О. М. Мокровольського]. – К. : Видавництво художньої літератури “Дніпро”, 1987. – 143 с.
23. Shelley P. B. The lyrics and minor poems of Percy Bysshe Shelley selected with a prefatory notice, biographical and critical by Joseph Skipsey / Percy Bysshe Shelley. – London : W. Scott, 1887. – 316 с.
24. Shelley P. B. The Poetical Works of Percy Bysshe Shelley / P. B. Shelley // The Poetical Works of Coleridge, Shelley, and Keats : Complete in One Volume. – Paris : A. and W. Galignani, 1829. – P. 252–525.

References :

1. Ahieieva V. O. Arkhetypna i stereotypna symbolika vohniu v anhliiskii ta ukrainskii movakh [Archetypal and stereotyped symbolism of fire in the English and Ukrainian languages] : dys. ... kand. fil. nauk : 10.02.17 / Viktoriia Oleksandrivna Ahieieva. – K., 2014. – 229 s.
2. Bieliakhova L. I. Arkhetyp, arkhetypnyi smysl, arkhetypnyi obraz u linhvokohnityvnomu vysvitleni (na materiali virshovanykh tekstiv amerykanskoï poezii) [Archetype, archetypal meaning, archetypal image in linguocognitive coverage (based on poetic texts of American poetry)] / L. I. Bieliakhova. // Naukovyi visnyk Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. – 2015. – No. 3. – S. 6–16.
3. Boriskina O. O. Yazykovaya kategorizatsiya pervostikhiy vozdukh, ognya, vody i zemli (na materiale russkogo i angliyskogo yazykov) [Language categorization of the primary elements of air, fire, water and earth (based on the Russian and English languages)] : dis. ... kand. fil. nauk : 10.02.19 / Olga Olegovna Boriskina. – Voronezh, 1999. – 199 s.
4. Burova V. L. Kognitivnyy aspekt mifa v sostave khudozhestvennogo teksta (na materiale angloyazychnykh khudozhestvennykh tekstov) [The cognitive aspect of myth as a part of an artistic text (as exemplified in the

- English language texts) : avtoref. dis. ... kand. fil. nauk : spets. 10.02.04 "Germanskіe yazyki" / Varvara Lvovna Burova. – M., 2000. – 26 s.
5. *Gudavichyus A. Y.* Kognitivizm i sopostavitelnaya semasiologiya [Cognitive science and contrastive semasiology] / A. Y. Gudavichyus. // Problemi zistavnoi semantiki. – 2001. – No. 5. – S. 8–11.
  6. *Donchenko O. A.* Arkhetypy – spilne u nashomu zhytti (rozpiznavannia arkhetypiv yak shliakh do unikalnosti) [Archetypes are common in our lives (recognition of archetypes as a path to uniqueness)] / O. A. Donchenko // Psykholohiia osobystosti. – 2011. – No. 1(2). – S. 170–181.
  7. *Kovtun N. M.* Arkhetyp yak istoryko-filosofskyi fenomen [Archetype as a historical and philosophical phenomenon] [Elektronnyi resurs] / N. M. Kovtun // Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. – 2007. – Rezhym dostupu : <http://eprints.zu.edu.ua/1276/1/62.pdf>.
  8. *Kolomiets L. V.* Kontseptualno-metodychni zasady suchasnoho ukrainskoho poetychnoho perekladu (na materialy perekladiv z anhliiskoi, irlandskoi ta amerykanskoї poezii) [Conceptual and methodical principles of contemporary Ukrainian poetic translation (as exemplified in translations of the English, Irish and American poetry)] : monohrafiia / Lada Volodymyrivna Kolomiets. – K. : Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr "Kyivskiy universytet", 2004. – 522 s.
  9. *Kocherhan M. P.* Osnovy zistavnoho movoznavstva [Basics of comparative linguistics]: Pidruchnyk / Mykhailo Petrovych Kocherhan. – K. : Vydavnychi tsentr "Akademiia", 2006. – 424 s.
  10. *Kratkiy slovar kognitivnykh terminov* [Concise dictionary of cognitive terms] / Ye. S. Kubryakova, V. Z. Demyankov, Yu. G. Pankrats, L. G. Luzina. – M. : Filol. f-t. MGU im. M. V Lomonosova, 1997. – 245 s.
  11. *Kerlot Kh.* Slovar simvolov. Mifologiya. Magiya. Psichoanaliz [Dictionary of symbols. Mythology. Magic. Psychoanalysis] / Khuan Eduardo Kerlot. – M. : "REFL-book", 1994. – 608 s.
  12. *Lysenko N. O.* Arkhetyp svitovoho dereva v idiostylі T. Osmachky [The archetype of the world tree in the individual style of T. Osmachka] [Elektronnyi resurs] / N. O. Lysenko // Visnyk KhNU. – 2009. – Rezhym dostupu : <http://dspace.nuph.edu.ua/handle/123456789/1779>.
  13. *Rolgayzer A. A.* Obektivatsiya arkhetipicheskikh mentalnykh obrazovaniy v russkom i frantsuzskom yazykakh (na primenere slov 'zvezda' i 'etoile') [Objectivization of archetypal mental formations in the Russian and French languages (as exemplified in the words 'star' and 'etoile')] : dis. ... kand. fil. nauk : 10.02.20 / Rolgayzer Anastasiya Aleksandrovna – Kemerovo, 2015. – 196 s.
  14. *Selivanova O. O.* Suchasna linhvistyka: napriamky ta problem [Modern Linguistics: Directions and Problems] : Pidruchnyk / Olena Oleksandrivna Selivanova. – Poltava : Dovkillia-K, 2008. – 712 s.
  15. *Slukhay A. S.* Yetnichniy mif v obraznikh paradigmakh davnoangliyskikh epiko-mifologichnikh tekstiv [Ethnic myth in figurative paradigms of the Old English epic and mythological texts] : dis. ... kand. fil. nauk : 10.02.04 / Anastasiya Sergiivna Slukhay. – K., 2011. – 254 s.
  16. *Slukhai (Molotaieva) N. V.* Mifopoetychni arkhetypy skhidnykh slovian u zistavnomu aspekti [The mythopoetic archetypes of the Eastern Slavs from the comparative aspect] / Nataliia Vasylivna Slukhai (Molotaieva) / N. V. Slukhai (Molotaieva // Problemy zistavnoi semantiki : zb. st. – K. : KDLU, 1999. – S. 16–18.
  17. *Starovoytenko Ye. B.* Potentsial slova v individualnoy zhizni [The potential of the word in an individual life] / Ye. B. Starovoytenko // Mir psikhologi. – 2008. – No. 2. – S. 80–93.
  18. *Toporova T. V.* Otrazhenie arkhetipov nachala i kotsa v drevnegermanskoj kulturnoy traditsii [The reflection of the archetypes of the beginning and the end in the ancient German cultural tradition] / T. V. Toporova // Literaturnyy yazyk i kulturnaya traditsiya / otv. red. N. I. Semenyuk, V. Ya. Porkhomovskiy. – M. : Stella, 1994. – S. 200–216.
  19. *Tresidder Dzh.* Slovar simvolov [Dictionary of symbols] [Elektronnyi resurs] / Dzhek Tresidder. – 1999. – Rezhim dostupu : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/JekTresidder/index.php.
  20. *Uilrayt F.* Metafora i realnost [Metaphor and reality] / F. Uilrayt // Teoriya metafory : sbornik. – M. : Progress, 1990. – S. 82–110.
  21. *Chendei N. V.* Poetyko-kohnityvnyi potentsial metafor stykhii v anhliiskii ta ukrainskii movakh [Poetic and cognitive potential of elemental metaphors in the English and Ukrainian languages] : dys. ... kand. fil. nauk : 10.02.17 / Nataliia Vasylivna Chendei. – Uzhhorod, 2009. – 212 s.
  22. *Shelli P. B.* Poezii z anhliiskoi [Poetry translated from English] / Persi Bishi Shelli ; [per. z anhli. O. M. Mokrovolskoho]. – K. : Vydavnytstvo khudozhnoi literatury "Dnipro", 1987. – 143 s.
  23. *Shelley P. B.* The lyrics and minor poems of Percy Bysshe Shelley selected with a prefatory notice, biographical and critical by Joseph Skipsey / Percy Bysshe Shelley. – London : W. Scott, 1887. – 316 c.
  24. *Shelley P. B.* The Poetical Works of Percy Bysshe Shelley / P. B. Shelley // The Poetical Works of Coleridge, Shelley, and Keats : Complete in One Volume. – Paris : A. and W. Galignani, 1829. – P. 252–525.

Бородийчук Н. В. *Отражение английской ментальности сквозь призму украинского языкового и поэтического сознания (на материале стихотворных текстов П. Б. Шелли и их украинских переводов А. М. Мокровольского).*

В статье обоснована необходимость сопоставительных исследований в русле когнитивной научной парадигмы. Показано развитие научной мысли по поводу изучения архетипов как элементов коллективного бессознательного в лингвистическом аспекте. Обобщены словарные сведения о символике стихии воздуха, которая сформировалась в среде древних культур. Раскрыта национальная специфика языкового выражения архетипов-первостихий, в частности архетипа ВОЗДУХ, в поэтических текстах П. Б. Шелли и их украинских переводах А. М. Мокровольского.

Ключевые слова: архетип, коллективное бессознательное, символ, архетип ВОЗДУХ, сопоставительная лингвистика, когнитивная парадигма, поэтический текст.

Borodiiichuk N. V. *Reflection of English Mentality Through Ukrainian Language and Poetic Consciousness (Based on English Poetic Texts of P. B. Shelley and Their Ukrainian Translations of O. M. Mokrovolsky).*

The article substantiates the necessity of comparative studies in the cognitive scientific paradigm. The development of scientific thought on the study of archetypes as elements of the collective unconscious in the linguistic aspect has been shown. The vocabulary information about the symbolism of the elements of air, which was formed in the environment of old cultures, has been generalized. The national specifics of the linguistic expression of the archetype-primitives, in particular the archetype of AIR, have been revealed in the poetic texts of P. B. Shelley and their Ukrainian translations of A. M. Mokrovolsky.

Keywords: archetype, collective unconscious, symbol, archetype AIR, comparative linguistics, cognitive paradigm, poetic text.

УДК 811.161.1:811.111

Брик М. М.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ІНШОМОВНІ СЛОВА В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ **(на матеріалі романів Е. Сафарлі та Л. Морроу)**

В умовах глобалізації та активізації міжнаціональних контактів необхідним стає вивчення культури інших народів. Письменники, слідуючи сучасним тенденціям, відкривають для своїх читачів особливості життя та побуту представників інших національностей, що призводить до активного використання безеквівалентної лексики у тексті твору. У статті досліджуються особливості використання та адаптації іншомовної лексики в сучасних російськомовних та англomовних художніх текстах.

Ключові слова: іншомовні слова, безеквівалентна лексика, варваризми, екзотизми.

Процес глобалізації сучасного суспільства передбачає стандартизацію життя та культури, що забезпечує успішність процесу міжкультурної комунікації. Як результат, у сучасних авторів виникає бажання підкреслити національну приналежність персонажів своїх творів, отримати яскравий стилістичний ефект, що призводить до активного використання іншомовної лексики в художніх текстах.

Свідченням інтересу до функціонування іншомовної лексики в художньому тексті є дисертаційні дослідження В. М. Феоклістової, Т. А. Зубкової, Є. А. Чигиріна, Н. В. Колесової та ін., присвячені вивченню російськомовних художніх текстів. Іншомовні запозичення в англійській мові стали об'єктом досліджень Г. М. Коваленко, Т. О. Лупачової, Т. О. Таганової, С. А. Тіміної, О. К. Тітової та ін.